

*Далибор ЈОВАНОВСКИ*УДК: 37.014.3(=112.2):355.02(73:410)
Изборен научен труд**РЕЕДУКАЦИЈА НА ГЕРМАНЦИТЕ ПО ВОЈНАТА –
АМЕРИКАНСКИ И БРИТАНСКИ РАЗМИСЛУВАЊА****Кратка содржина:**

Воените дејства, загубите на човечките животи и посебно суровоста на нацистичките и фашистичките режими и војски предизвикале реакција кај сојузничките влади, јавноста и интелектуалците. Нацистичкиот режим во Германија и неговото делување на севкупен план уште пред почетокот на Втората светска војна предизвикувал првично блага, а подоцна и остра реакција и критика на демократскиот свет. Сепак однесувањето и фанатизмот на германските вооружени сили и нивните злосторства во текот на војната не можеле да не предизвикаат размислувања за тоа како да се справат сојузничките земји, пред сè оние поголемите, со победената Германија. Искуството од Првата светска војна говорело дека германскиот нацизам во основа го имал милитаризмот кој бил присутен насекаде, вклучително и во образовниот процес. Затоа многумина во САД и Велика Британија почнале гласно да размислуваат за целосна промена на германскиот образовен систем и реедукација на Германците по воената победа. Постоела голема дилема околу прашањата како да се изведе таа реедукација, дали да биде опфатена само помладата популација која била изложена на нацистичката индоктринација, како и околу тоа дали Германците, кои биле противници на нацизмот, да бидат вклучени во тој процес. Дебатите се воделе меѓу политичарите, во јавноста, помеѓу научниците. Постепено преовладувал ставот дека прашањето е комплексно и дека некои Германци би требало да бидат вклучени во процесот на реедукација по војната.

Клучни зборови: Германија, реедукација, нацизам, САД, Велика Британија.

Кога станав член на Македонско-грчкиот мешовит комитет за историја и археологија започнав со истражувања за почетоците и развојот на мешовитите билатерални историски комисии. Процесот започнал во меѓувоенниот период со цел да се намалат предрасудите во учебниците по историја, географија и мајчин јазик. Имено, интелектуалците сметале дека една од причините за Првата светска војна биле токму текстовите во учебниците. Меѓутоа и покрај благородната намера, во 1939 избила Втората светска војна која била далеку покрвава од претходната, проследена со расистичко истребување на Словените, Евреите и Ромите од страна на нацистичката германска солдатеска. Токму овие случувања придонеле во земјите кои припаѓале на Антифашистичката коалиција да се појават размислувања и идеи за целосна промена на образовниот систем, наставната програма и учебниците на силите на Оската. Целта на овој прилог е да прикажеме размислувања и идеи за промена на германскиот образовен систем, наставните програми и учебници по завршување на војната кои се појавиле во САД и во Велика Британија. Па така во истражувањата наидов на една студија на Националниот центар за јавно мислење од Универзитетот во Денвер, кој за време на војната се занимавал и со истражување на американското јавно мислење поврзано со воените состојби и поствоените можности. Во една студија на споменатиот центар која се однесува на повоена Германија сретнав прашања поврзани со начинот на кој би требало да се третира поразена Германија. Едно од прашањата се однесува и на реедукацијата на Германците по завршување на воените дејствија. Според авторите на анкетата приложена во студијата поголемиот дел од анкетираниите сметале дека на Германците требало да им се даде шанса преку образование да го избришат размислувањето кое им било наметнато од дванаесетгодишната нацистичка диктатура. Во таа насока 65 % од анкетираниите позитивно одговориле на прашањето за реедукација на германското население од кои во проценти доминирале оние кои имале став дека Германците може да бидат добри граѓани во однос на оние кои сметале дека тие секогаш сакале да војуваат (Germany and the post-war, 1945: 4). Овие прашања околу реедукацијата поставени на јавноста или на оние кои биле заинтересирани не биле нови. Во една мала студија која се однесува на влогот на човекот во мирот, која всушност се базира на извештај на Комисијата за изучување на организацијата за мир, сретнуваме податок и прашање за реедукацијата после војната. Во делот од студијата која се однесува на поствоеното образование се поставени неколку прашања, за размислување, кои се однесуваат на реедукацијата на жителите на земјите кои војувале на страната на Тројниот пакт. Имено авторите, меѓудругото, поставиле и прашање како би се одвивал процесот на реедукација и со кои средства тој би се направил. (Your stake in the peace, 1943: 26). Овие податоци и размислувања, како и некои статии и книги кои ги сретнав во истражувањето ми дадоа идеја да се осврнам на прашањето на реедукацијата на Германците и дискусиите кои се воделе во врска со

тоа во Соединетите Американски Држави и во Велика Британија за време на Втората светска војна, бидејќи по победата на Сојузниците навистина беше спроведен еден процес на реедукација и на денацификација во окупирана Германија. Тука ќе се осврнам на дискусиите на научниците и интелектуалците кои се објавени во научни списанија, брошури, книги и во весници, каде се вршела и промоција и пропаганда на таа тема.

Важноста на германската реедукација одела дотаму што некои сметале дека таа е повеќе од неопходна заради мирот во иднината. Валтер Кочинг забележал во една негова книга дека успехот или неуспехот на новата мировна спогодба, а со тоа и на иднината на човештвото ќе зависи од успехот или од неуспехот на реедукацијата на Германија (Kotching, 1943: 185)

Во напливот на идеи како и кој да ја врши реедукацијата на германското население по војната интересна е статијата на Џозеф Кац во однос на наведената тема. Тој детално ја објаснува причината за однесувањето на Германците за времето на војната и начинот на кој нацистите успеале со својата политика да влијаат во образованието на Германците за еден релативно краток временски период. Тој забележува дека процесот на реориентација на Германците бил повеќе од потребен заради сè што се случувало во текот на војната, напоменувајќи дека дебатата била отворена околу начинот на кој тој процес заедно со реедукацијата би бил извршен (Katz, 1943: 318). Според неговите размислувања после повеќе од 8 години нацистичка пропаганда, тешко би можело да се очекува самите Германци да разберат кои се нивните вистински проблеми. Па затоа смета дека процесот треба да биде воден од страна. За Кац оправдано е странско учество во процесот на реедукација на Германците, притоа напоменувајќи дека разликоста во традицијата и обичаите треба да биде земена предвид (исто: 319). Тој предлага на чело на процесот на реедукација на Германците да застанат искусни луѓе кои би знаеле да се носат со проблемот. Авторот на статијата исто така забележува дека проблем во процесот на реедукацијата ќе бидат германските наставници кои биле задоеени од идеите на националсоцијализмот (исто, 320). Во таа насока интересно е да се забележи дека Кац предупредува на внимателност со која би требало да се врши реедукацијата со цел да не бидат повредени германските чувства односно истата да не даде резултати.

Американскиот психијатар Лоури (Lowrey) осврнувајќи се на идејата за реедукација на Германците сметал дека според одредени предлози било можно да дојде до значајно реедуцирање на голем дел од германскиот народ преку учење од страна на нивни наставници. Сепак, тој забележува дека во овие предлози бил забележлив недостатокот од основниот факт за германскиот ум и размислување: „секој во Германија е индоктриниран со теоријата на германската супериорност“ како и тоа дека, „идејата нацијата, како целина, била прогонувана во оваа војна како и во минатите војни“ (Fritz, 2019: 34). Затоа тој сметал дека било малку

веројатно дека германските наставници можат да го изведат процесот на реедукација на населението, предлагајќи на чело на тој процес да застанат Американците.

Во истражувањето сретнавме повеќе радикални идеи во поглед на начинот на кој би требало да се изврши реедукацијата на Германците по завршувањето на војната. Тука, заради просторот, ќе се осврнеме на една од нив. Грегор Зимер, пишувајќи за задоеноста на германската младина со нацистичката идеологија забележал дека еден од начините за реедукација е сè поголемото бомбардирање на Германија од страна на сојузничките воздухопловни сили (Ziemer, 1943: 586). И покрај ваквиот радикален предлог за еден вид на реедукација, која е нормален дел од секоја војна, Зимер предложил во процесот да бидат вклучени оние германски наставници кои биле отпуштени од нацистите, како и оние американски кадри кои ја посетувале Германија пред почетокот на војната и имаат одредено познавање за образовниот процес во земјата (исто: 588). Според неговите размислувања учебниците кои ќе бидат печатени морале да бидат под строга супервизија, а кадарот кој ќе биде испратен во победена и окупирана Германија треба да ги применува американските образовни методи. Експертите требало, според него, и да ги состават новите наставни програми според американското искуство (исто: 590).

Во својата студија за третирањето на Германците по војната, Лора Морган се осврнала и на реедукацијата. Таа го поставила прашањето дали образованието би било наметнато однадвор или пак би им било оставено на самите Германци, посебно кај докажаните антинацисти (Morgan, 1944: 89). За неа, пред да се започна со примена на реедукацијата, неопходно е да се направи вистинска студија за проблемот околу целиот процес и затоа се осврнува на неколку студии и размислувања околу ова прашање. На крајот од нејзината студија може да забележиме дека таа, врз база на цитираното, била на мислење дека реедукацијата на Германците, по одреден период на окупација и на странско раководење со тамошниот образовен систем, сепак би требало да биде работа на самите Германци (исто, 98).

Здружението на американските историчари имало неколку дебати околу процесот на реедукација во Германија. Во една од брошурите кои биле издадени од страна на ова здружение, а наменети за потребата на американската армија, забележуваме интересни размислувања за образованието во повоената и окупирана Германија. Според составувачите на брошурата, иако преовладувале размислувањата за американска контрола врз германското образование тоа било идеја која имала две тешкотии. Првата, според нив, била можноста да се јави силен отпор кон контролата и раководењето на образованието од страна на странци, кои биле и поранешни непријатели. Втората тешкотија претставувала неможноста од постојана окупација на земјата. Затоа тие предлагале по извесен период образованието да биде вратено на Германците, кои сами

требало да се избораат за демократијата во нивната земја. (What shall be done, 1944, 18-19)

Велика Британија, беше дел од големата антифашистичка и антинацистичка коалиција и значаен партнер на САД не само на военото поле, туку и во невоените активности, во кои беше вклучено и прашањето за образованието и реедукација на поразените Германци. Кога говориме за ова прашање логично е што во Велика Британија на оваа тема започнале да размислуваат мошне рано имајќи предвид дека оваа голема сила беше во војна со нацистичка Германија од самиот почеток на Втората светска војна, односно од септември 1939 година, а сама се бореше со силите на Тројниот пакт веднаш по францускиот пораз и капитулација во јуни следната година. Британските интелектуалци и научници, имајќи го искуството од претходната војна по која Германија не беше подложена на процесот на реедукација и промена на образовниот систем во насока згаснување на тамошниот милитаризам, кој беше основа за појавата на националсоцијализмот, мошне рано во самата почетна фаза на воените дејства започнале да ги разгледуваат опциите за промена на германското образование. Курт Јургенсен забележал дека уште од самиот почеток на Втората светска војна во Велика Британија се говорело за едукација на Германците по поразот на нацистите. Тој се повикува на говорот на Лордот Халифакс од 3 ноември 1939 година каде, меѓу другото британскиот секретар за надворешни работи нагласил дека борбата е и борба за ослободување на германскиот народ кој треба да биде образован во насока на примена на толеранцијата и компромисот (Jürgensen, 1983: 226). Тука би сакале да го споменеме и Стид, добро познат во балканските и македонските работи. Тој во една своја книга од 1940 година забележал: „Еден подолг процес на реедукација под извесни форми на супервизија ќе биде неопходен за да ги избрише овие поими и истите да ги замени со други кои просветените Германци, во минатото, се бореле да ги всадат кај своите сонародници (Liddell, 1948:35). Причините за војната, како и последиците од по мирот од решенијата на Версајската мировна конференција и доаѓањето на Хитлер на власт во Германија, предизвикала интересна дискусија во Велика Британија. Лордот Ванситарт објавил книга во која ги обвинил сите Германци за нацистичките постапки и во Германија и надвор од неа (Vansittart, 1941:8). Овој негов став не наишол на одобрување на британската влада, која преку Харисон, висок советник во Форин офисот нагласила дека целта е правда за германскиот народ, а не осуда (Jürgensen, 1983: 227). Во британскиот парламент исто така се развила дискусија во однос на ставовите на Ванситарт. Поголемиот дел од членовите како Лордот Натан и Ерлот од Мансфилд не ги поддржале радикалните ставови на Ванситарт, но имало некои како маркизот од Донегал, кои застанале на негова страна. Интересно е да забележиме дека Ванситарт во книгата од 1941 година не го споменува терминот реедукација на Германците. Меѓутоа во американското издание на истата книга тој дава

четири столба за иднината со Германија во кои е и реедукацијата. За него биле потребни четири чекори за идната безбедност од германската агресија – воен пораз, демилитаризација, окупација и реедукација (Vansittart, 1944: 5) Тој верувал дека Германците можат да бидат реедуцирани, со текот на времето, иако имал малку верба во тогашната германска генерација која ја предизвикала војната со огромни човечки страдања (Goldman, 1979:181). Професорот Волф, по нарачка на Рокфелеровиот истражувачки комитет на Лондонската школа за Економија и политички науки, направил детална анализа за влијанието на нацистите врз високото образование во Германија по 1933 година. Интересно е да се забележи дека во анализата Волф забележал колкав бил успехот на нацистите во претворањето на германското високо образование во алатка на злото од кое страдал и ќе страда светот. Тој забележал дека напишаното од негова страна покажува колкав ќе биде проблемот со германската реедукација, поврзувајќи го истиот и со карактерот на Германците (Wolf, 1944: 99). Во таа насока тој повикува на претпазливост во идните реформи и денацифицирање на германското високо образование, повикувајќи на остра селекција на наставниот кадар и на идните студенти (исто, 100-101). Мајорот на британската армија Еванс, непосредно пред крајот на војната напишал еден текст посветен на реедукацијата на Германците. За него основен предуслов за почеток на каков било процес поврзан со германското образование бил целосен пораз на нацистичката армија (Evans, 1945:24). Еванс, најверојатно како резултат на дискусиите кои се воделе во Велика Британија, се застапувал за вклучување на Германците во процесот на реедукација, по одреден период на странско вмешување во истиот. Секако за него не доаѓало предвид учество на наставниот кадар кој бил дел од нацистичката партија (исто, с. 27). Кај него сретнавме и еден интересен предлог, кој денес е многу актуелен во македонскиот случај. Имено, Еванс сметал дека една од целите на германското образование требало да биде и добрососедските односи, не само во рамките на идната светска заедница, туку и надвор од неа (исто, с. 28). Тоа покажува дека еден од недостатоците на германското образование, не само во нацистичкиот период, било токму претставата на соседите, односно нагласувањето на германската супериорност.

Професорот Додс во 1940 година изработил еден меморандум во кој се осврнал на можноста за реедукација на Германците, во случај на британска воена победа. Тој уште од самиот почеток сметал дека процесот за реедукација ќе биде мошне сложен бидејќи без домашна поддршка на некоја идна германска влада, нема да има никакви опипливи резултати на тој план. Според него не може да има никакви резултати доколку процесот на реедукација е направен само од страна на странскиот фактор (Phillips, 1986:, 196). Додс и следната година не го променил своето мислење. Според него вистинска утопија била идејата на Ерика Ман за доминација на британските и американските наставници и персонал во тој процес. За него било речиси невозможно да се направи целосна реедукација без

учество на Германците (исто: 199). Како признат авторитет Додс учествува на конференцијата во Сатон во март 1942 година каде повторно говорел за реедукацијата сметајќи дека чистката на нацистите од образовниот процес била неопходна, но таа би требало да биде направена од самите Германци (исто: 200). Три месеци подоцна тој предупредил дека идеите за враќање на образованието според принципот на Вајмарска Германија би било самоубиство и можност за создавање на нов Хитлер. Додс признавал дека не му се допаѓал терминот реедукација, но давал сопствени идеи како истиот да сеспроведе. Па така во 1944 година, кога веќе била јасна судбината на нацистичка Германија, тој повторно се осврнал на овој процес. Додс сметал дека учебниците морало да бидат контролирани, но не и духот на наставата, советувајќи подготовка на тамошните наставници со окупационите власти, кои би требало да создадат услови за реедукација на Германците. Тој сугерира процесот да не биде правен со принуда и наметнување на демократијата, туку со пресретнување на професионалните поплаки на германските наставници кои повеќе му значат на обичниот човек отколку која било политичка теза (исто: 202) Додс подоцна ќе држи предавања за значајноста на германските универзитети во процесот на обнова на германското образование. Тој ќе биде и прв претседавач на Комитетот за учебници, каде се водела дискусија за прочистување на текстовите во кои имало силна нацистичка пропаганда, како и подготовка на новите наставни планови и учебници каде процесот на реедукација би бил видлив (Phillips, 2019: 254).

Џилберт Мјуреј својата активност по прашањето на реедукацијата на Германците во повоениот период ја промовирал и во влијателните весници во САД. Во *New York Times*, тој дискутирал за ова прашање отворајќи одредени прашања околу начинот на кое тоа би се извело. Без никакво заобиколување тој сметал дека самата реедукација не можела да биде спроведена доколку се состои само од наметнување на верувањата кои ги имаат противниците на нацистичка Германија. Но, тој сметал дека имало место за оптимизам образложувајќи дека можеби Германците, ослободени од хитлеризмот, би сакале да ги учат сопствените деца на различни доктрини од нацистичките. Мјуреј оваа негова надеж ја поткрепува со сеќавањето на средната генерација на Германци кои имале подруго образование во однос на тоа што го направиле нацистите, кои го базирале образованието на расната биологија што е неприфатливо. Според него тие имале и неубаво искуство со системот на Гестапо. За англискиот професор по класични студии, постоела надеж дека кај тој дел од германското население, како што забележал традиционална Германија, сè уште се сеќава дека нивната земја била место каде вирееле уметници и мислители (*The Re-educating Germany*, 1943: 5).

Британците уште во текот на војната правеле анализи околу германските учебници од времето на Вајмарската Република како можна привремена замена за нацистичките во текот на процесот на реедукација

на Германците. За време на германските воздушни напади врз Лондон Теренс Леонард добил налог од подоцнежниот директор на Образовниот оддел на Контролната комисија за Германија, да ги прегледа учебниците од Вајмарската Република со цел да се види дали тие би биле корисни за употреба од страна на наставниците откако земјата ќе биде победена. Резултатите повеќе или помалку биле негативни (Schüddekopf, 1967: 24).

Во дискусиите за потребата и начините на кои би се извршила реедукацијата на Германците по војната се вклучил и нам добро познатиот Хенри Ноел Бреилсфорд, влијателен и искусен британски научник и деец. На еден интересен начин тој нуди начини на кои Германците би биле реедуцирани, а не се поврзани секогаш со образовниот процес. Па така Бреилсфорд смета дека должност на победниците е да ги преземат Германците од нацистите и да ги дадат на човештвото, но тоа на крај мора да биде изведено од страна на самите Германци. За него враќањето кон рационалистичката западна цивилизација не треба да биде наметнато со нови догми туку да стимулира слободни дискусии и објективно мислење, а тоа е реедукација на Германците (Brailsford, 1944: 95-96). Како еден од начините за реедукација на германското население Бреилсфорд предлага вклучување на населението во обновата на разурнатата земја. Но исто така, како начин Германците да се вратат таму каде припаѓаат и да бидат реедуцирани тој предлага зголемено учество на младите во размена на учениците, студентите и наставниот кадар по завршување на војната со цел Германците подобро да ги запознаат другите (исто, 102).

Споменатиот Џилберт Мурџ во воведниот текст на еден заеднички зборник на Лондонскиот мировен совет и Советот за образование на светското граѓанство забележал дека составувачите на Версајскиот мировен договор биле заинтересирани за политичките решенија, истовремено малку посветувајќи место на економските решенија и никакви предлози за образованието (Education and Unatied Nations, 1943: 5). Затоа воопшто не чуди што во заедничкиот извештај на овие две британски организации е посветено големо внимание на прашањето на реедукацијата на постнацистичка Германија и нејзините сојузници, пред сè Јапонија и Италија, но спомната е и Бугарија за која требало да се направат дополнителни студии. Па така во овој обемен извештај може да забележиме дека се бара, со цел да се избришат трагите на нацизмот, но и на германскиот милитаризам кој му претходел, целосна реедукација и рекомпозиција на германскиот образовен систем. Во таа насока се предлагало уништување на целата нацистичка организација во Германија, како предуслов за новото образование (исто, 49). Авторите на заедничкиот извештај сметале дека не требало, во процесот на реедукација, Германците да бидат ставени во позиција на целосна инфериорност, бидејќи тоа би наштетило на целиот процес. Сепак тие предлагале именување на еден висок комесар за образование од страна на сојузниците чија работа би почнала веднаш по окупацијата на Германија (исто, 51). За подобро

спроведување на целиот процес неопходно е распуштање и уништување на Нацистичката партија, затворање на нацистичките партиски школи, спроведување на процес на скенирање на сите вработени во Министерството за образование, универзитетите, средните и основните училишта како и на другите образовни институции. Сите кои биле поврзани со нацистичката власт требало да бидат отстранети од образовниот процес на нова Германија (исто). Во однос на прашањето за наставниците во образовниот процес воочено било дека тоа ќе претставува голем проблем, имајќи ја предвид поврзаноста на голем дел од образовниот кадар со нацистичката власт во земјата. Затоа се предлага, веќе ако мора некои од нив да бидат задржани, тогаш тие требало да подлежат на почести инспекции на новите власти, како и на сојузничките контроли. Во однос на наставните материјали, покрај целосното повлекување и забрана за користење на учебниците и дополнителните средства од нацистичкото време, било предложено до печатењето на новите материјали за наставата да се користат оние од времето на Вајмарската Република (исто, с. 55). Интересно е да забележиме дека во однос на историјата како дел од образовниот процес, авторите на извештајот предлагале печатење на соодветни книги во кои би се опишало фалсификувањето на историјата од нацистите, за лажните расни теории, како и за лажните етики и политичка филозофија кој била прифатена од масите како последен резултат на науката (исто, 63). Како значајно средство во реедукацијата на Германците биле предложени отворање на летни школи, патувања во странство со цел да се учи и да се запознаат со наставните методи.

Активноста на споменатиот Лондонски совет за мир продолжила со несмалено темпо. Тоа воопшто не чудно имајќи предвид дека негови активни членови биле влијателни британски јавни и научни личности, кои го зложиле својот авторитет во насока на објаснување на потребата од реедукација на Германците по завршувањето на војната. Во 1944 година овој совет издал една мала брошура посветена на условите за конструктивен мир. Тука повторно се сретнуваме со реедукацијата на Германците по војната со предлог истата да не биде насилна, туку истата да биде промовирана преку соработка со победените и обновување на контактите со нив (The conditions, 1944: 6). Во брошурата сретнавме и еден интересен податок односно идеја за образование на светско граѓанство во секоја од државите по војната како еден фактор во светската политика и во меѓусебното разбирање на народите, проследено со интернационализам преку изучување на странските јазици, култури и светската историја, шеми за патување и размена на студенти. (The conditions, 1944:7). Ова нема да биде последно и случајно вакво размислување.

Размислувањата на Лондонскиот совет за мир не се единствените кои ги сретнавме во нашето истражување. Џејмс Куилен во својата статија посветена на образованието за светско граѓанство забележал дека под светски граѓанин се подразбирало, меѓу другото, и да се биде граѓанин

на светска влада (Quillen, 1944: 122). Оваа негова идеалистичка замисла не е изненадувачка имајќи го предвид воениот виор на кој бил сведок проследен со огромна загуба на човечки животи во борба против една идеологија или идеологии, како нацизмот и фашизмот, кои претставувале опасност за човештвото и цивилизацијата воопшто. Затоа не зачудуваат и неговите предлози за елиминирање на материјалите во наставните програми и учебниците кои поттикнуваат нетолеранција, предрасуди и војни помеѓу народите во светот (исто). Наместо тоа тој сметал дека треба да се обезбеди пошироко изучување предавање за хуманистичките науки како средство за развој на човечките врски и меѓународното разбирање и стабилизирање на основните вредности. Во таа насока Куилен се осврнал и на историјата, односно на потребата од изучување на истата, но од друг аспект. Според него, историјата можела да биде силна сила кој би водела кон меѓународна соработка. Така победите на мирот би можеле да бидат опишани во историските учебници кои би се користеле во граѓанското образование како што тоа било направено во швајцарските учебници (исто, 124). За него во учебниците би се развило разбирањето за другите култури и нации во светот, а посебно внимание би било дадено на изучувањето на соседните нации. Овие размислувања не биле без основа. На повисоко ниво веќе биле водени разговори и имало размена на идеи околу иднината на образованието во поствоениот свет која би течела заедно со реедукацијата на Германците и другите поразени земји. Во 1943 година Меѓународното собрание во Харпер Фери дал одредени сугестии за тоа како понатаму да делува свето на Обединетите нации по завршување на војната. Во овие сугестии може да забележиме дека било предвидено размена на идеи, културни и научни материјали, како и на студенти, наставници и научници. Исто така се предвидувало да се посвети внимание на меѓусебната зависност на нациите и граѓанството во светската заедница, елиминирање на образовните и културните активности кои ги загрозувале мирните односи помеѓу нациите (Brown, 1943: 232) Во таа насока би спомнале дека во споменатиот заеднички извештај од 1943 година на двата британски совети била предвидена промоција на образованието за светско граѓанство како ургентно неопходна за изградба на подобар свет по војната (Education and the United Nations, 1943:104) Инаку по прашањето за организирање на некаква светска влада со цел да се избегне Трета светска војна и хаосот што би настанал интересно е размислувањето на Арнолд Тојнби, еден од водечките британски историчари во тој период. Тојнби инаку работел и за британското министерство за надворешни работи, каде под негово раководство, видни интелектуалци правеле анализи за тоа како да се организираат нештата по завршување на војната, секако во британски интерес. Тој добил дозвола да го посети Вашингтон под услов да не дава изјава за тамошните медиуми. Посетата била во организација на фондацијата Рокфелер. Британскиот историчар на 7 октомври 1942 година на Принстон универзитетот се сретнал со група на американски

интелектуалци на која јасно ѝ ја искажал својата визија за формирање на некаква светска влада како решение за проблемите. Тој исто така спомнал дека е потребно создавање на Светска асоцијација на нациите во која подоцна би влегле и поразените сили на оската (McNeill, 1989, 183).

Слични размислувања како Мјуреј имал и претседателот на Американското општество за мир, Филип Маршал Браун. Во една негова статија посветена на прашањето како да се постапи со Германците по завршување на војната, Браун заклучува дека реедукацијата или психолошкото разоружување на Германците е првенствено нивен проблем за кој победниците можеле само да помогнат со соодветни методи за фундаментална промена на германскиот менталитет (Brown, 1943: 232). За него овој процес на некој начин претставувал војна за ослободување на самите Германци кои биле прва жртва на нивните воени лидери и нацистички фанатици (исто: 234).

Во дебатата за реедукацијата на Германците по завршување на војната може да сретнеме интересни полемички мислења кои нуделе интересни идеи и видувања за целиот проблем и укажувале каде можеле на локално германско ниво да се најдат идеи за целиот процес. Американската новинарка Дороти Томпсон во една нејзина статија го прави токму тоа. Според нејзе не е само образованието во нацистичка Германија и фашистичка Италија тоа кое генерирало идеи кои човештвото не можело да ги прифати и страдало од истите. Според неа тие идеологии може да цветаат во кој било дел од светот. Затоа Томпсон потсетува на недостатоците на американскиот образовен систем, но изразува сомневање дека тие кои се занимаваат со проблемот на реедукацијата имале какви било предзнаења за германскиот образовен систем за време на Хитлер и пред неговото доаѓање на власт. Затоа таа им предлага да го проучат обидот на образовната комисија, за време на Вајмарската или Германската Република, како ја нарекува, за реформа на образовниот систем со цел да се усогласи со либералната држава како добар сосед на државите кои ја опкружувале. Според неа во извештајот на комисијата можеле да се најдат интересни нешта кои би биле корисни и за Германците и за Американците (Thompson, 1943: 8). Овие размислувања на Томпсон, која живеела во Германија пред војната и го критикувала режимот на Хитлер, ни покажуваат дека постоеле различни размислувања за начинот на кој требало да се изврши реедукацијата на Германците. Инаку Томпсон, пред самиот крај на војната, јасно се застапувала за вклучување на оние Германци кои биле антинацистички настроени во процесот на реедукација на нивните сонародници (Thompson, 1945: 4). Во таа насока Роберт Ерганг, во 1943 година забележал дека во дискусиите околу прашањето на реедукацијата постоеле два кампа. Едниот бил порадикалниот каде сметале дека мора да се оди со остра образовна политика бидејќи Германците биле брутални и милитаристички настроени, потенцирајќи дека било згрешено што со Версајскиот мир од 1919 година се постапило премногу благо со нив. За

нив Германците требало целосно да се потчинат. Другите пак сметале дека не сите Германци го прифаќале Хитлер и нацизмот и затоа сметале дека со елиминација на нацистичкиот канцер ќе бидевозможен мир со Германија која повторно требало да биде примена во заедницата на нациите (Ergang, 1943: 469-470).

Во нашиов прилог би се задржале и на некои размислувања на Германци кои живееле во САД и имале интересни размислувања за можноста од успехот на реедукацијата на нивните сонародници по завршувањето на војната. Така Улих забележел дека после првичната еуфорија за процесот на радикална реедукација на Германците започнало да се дискутира со поразбирливи и посмирени идеи. Тој во правец на целиот процес забележал дека треба да се има предвид и однесувањето на советите по војната. Навлегувајќи во анализа на идната повоена состојба во поразена Германија тој забележал дека странците таму ќе се соочат со население кое е полно со гнев, желно за одмазда, без знаење за надворешниот свет. Улих предупредил дека и оние Германци кои не се симпатизери на нацистите немало да сакаат да влезат во отворена соработка со окупационите власти, плашејќи се да не бидат означени како квислинзи (Ulich, 1943: 154). Коментирајќи некои идеи околу контролирање на германското образование преку висок комесар за таа намена, тој забележал дека тука постои опасност од јавување на отпор кон таквата контрола, но од друга страна пак без тоа им се отворала можноста на шовинистичките наставници повторно да ја преземат контролата и да им понудат на младите Германци нов националистички мит (исто, 157). Тој предлага помек и подолгорочен пристап кон процесот на враќање во нормала на германското образование повикувајќи се на традицијата во земјата која била подолга во однос на други нации. Интересно е да забележи дека Улих посочил и на еден проблем кој бил поврзан со т.н. германски карактер. Тој сметал дека конфузијата во главата на Германците делумно била предизвикана и од толеранцијата на демократските држави кон Хитлер во времето пред почетокот на војната и затоа повикува на внимателност во оценката на германскиот карактер (исто, 164). Во својата статија посветена на размислувања и изјави за германската реедукација, Фоерстер поставил интересни теми за размислувања на сите кои се занимавале со иднината на споменатиот процес. Имено тој за разлика од другите имал подруг став околу прашањето која старосна група требало да биде приоритет за реедукација. Според него германската младина била толку задоена со националсоцијализмот што не било можно брзо да се разубеди во лудоста на Хитлер. Затоа тој смета дека првично со реедукацијата треба да биде опфатена повозрасната генерација, додека наставниците по историја, за да се намали чувството на посебност и самодоволност, треба да се свртат кон прашањата што Германија им ги должи на Ориентот, Рим, Франција, Медитеранот и на Англосаксонците (Foerster, 1945: 499). Во насока на зададената цел за реедукација, Фоерстер

предложил издавање на огромна литература за факти и одговорноста за тоа што се случи и нејзино дистрибуирање за да се дезинфицира Германецот од нацистичката индоктринација. Во спротивно како што нагласил нема да има никаков резултат од желбата за промена на свеста на Германците (исто, 501). Ерганг сметал дека за постојан мир по завршувањето на војната морало да се всади во германскиот ум дека нивната армија не е непобедлива, туку е поразена, а тоа требало да биде дел од реедукацијата (Ergang, 1943: 326). Тој, како втор фактор, во целиот процес наведува дека кај Германците требало да се всади чувството на вина за војните кои биле предизвикани од нивните водства. Кога е во прашање темата како да биде изведен целиот процес на реедукација Ерганг е мошне јасен и цврст. Според него доколку Германците не ја прифатат реедукацијата на доброволна основа, тогаш истата требало да биде наметната со сила (исто). Еден друг Германец, Вернер Рихтер напишал интересна книга посветена токму на реедукацијата на неговите сонародници по завршувањето на војната. Според него, Германија мора да биде исчистена од милитаризмот, слепата послушност на авторитетот, а за таа цел мора да се започне од основното образование. Доколку тоа не се стори, тогаш нема иднина за реедукацијата на Германците (Riechter, 1945: 190). Рихтер сметал дека реедукацијата на Германците можела да сеспроведе како некој вид на колонијална политика иако било големо прашање чија колонија би била земјата. Затоа тој предлагал воспоставување на образовен систем кој би бил мешавина помеѓу англосаксонскиот и советскиот (исто, 212-213).

Темата за реедукација на Германците не престанала да биде присутна во американските дневни весници. Во ноември 1944 година се појавила една интересна анализа во која се говорело за скоро невозможната реедукација на Германците по завршувањето на војната. Всушност таа е пренесена од Билтенот на американскиот Стејт департмент каде имало анализа на специјалистот за Централна Европа Леон Фулер. Тој сметал дека по завршувањето на војната окупационите власти ќе се соочат со огромен проблем во нивниот обид за реедукација на германското население. Според него тоа се должело на силната нацистичка пропаганда, предводена од Јозеф Гебелс. Фулер сметал дека нацистите успеале преку целосната контрола на образованието да всадат еден лош дух кај населението. Во таа насока, забележал тој, во германското образование било запоставено прашањето на културните и интелектуалните вредности, имало дезинформации преку извртената настава по историја, науката и расниот концепт, вметнување на фалсификувани и неетички идеи, подреденост на образованието на тоталната војна (Reeducation of Germans, 1944: 2). Сепак, тој и покрај песимизмот, сметал дека на крај ќе дојде до целосен колапс на германскиот образовен систем во недостаток на етички вредности. Во весниците се појавувале и изјави и размислувања на странски политичари кои се однесувале на образованието во нацистичка Германија и кај нејзините сојузници. Така, Карл Хамбро, претседател на Норвешкото

собрание во егзил, во еден свој говор во 1943 година сеосврнал на потребата од ремонт на образовниот систем во земјите на Оската по нивниот пораз во војната. Тој сметал дека морало да се редуцираат Германците во правец на мирот и тоа да биде направено требало да се отстрани 100-годишниот стар образовен систем за смртта, злосторната филозофија присутна на тамошните универзитети и други образовни институции (*Must Re-educate Axis after war*, 1943: 20).

Овие идеи за редукација на Германците по завршување на војната не биле правени само врз база на лични ставови, предизвикани од емоциите на нацистичките злосторства. Во Велика Британија и во САД, одредени кругови кои се занимавале со уредувањето на поствоена Германија биле добро запознаени со тамошниот образовен систем и влијанието на нацистите врз истиот. Во еден подготвен водич за цивилните работи на американското министерство за војна може да забележиме дека германското образование било детално проучено. Така било забележано дека бројот на германски ученици кој изнесувал 9 000 000 и на наставниците чиј број изнесувал околу 222 000 ќе биде сериозен проблем за идните окупациони власти, имајќи ја предвид нацистичката индоктринација на истите. (*Civil affairs guide*, 1944: 1). Според составувачите на овој водич постоела јасна разлика во германскиот образовен систем за основно образование во периодот на Вајмарската Република и подоцнежната нацистичка Германија. Тие забележуваат дека, на хартија, постоела мала разлика во наставните програми помеѓу САД и Германија, но таа станувала многу видлива и различна кога се во прашање предметите Учењето за околината, Природните науки и Историјата каде доминирале темите за војната, германската супериорност и хероизмот. Наставникот кој бил лидер на учениците, одговорен пред неговите супервизори и Партијата, морал да ги нагласува и детално да ги објаснува овие теми (исто, 4). Исто така во овој водич детално била објаснета улогата на Националсоцијалистичката партија во основното образование и условите под кои наставниците работеле, а огромен дел од нив биле членови на Партијата.

Всушност темата за редукација и промена на германскиот образовен систем, наставни програми и учебници се наметнала само по себе. Нацистичките злосторства и поддршката на германската власт не биле случајни и без причина. Затоа бил потребен таков процес со цел. Барем така размислувале во времето на војната, нацизмот, фашизмот и нивните злосторства да не се повторат. Процесот на редукација започнал веднаш по војната во сите окупациони зони – американската, британската, француската и советската, давајќи одредени, но не и целосни резултати.

БИБЛИОГРАФИЈА:

1. Brailsford, H., N., 1944, *Our settlement with Germany*, The John Day company, New York
2. Brown, Ph., M., 1943, *The Psychological disarmament of the German people*, *World Affairs*, v. 106/4, p. 229-234
3. Fritz, K., 2019, *Shock Treatment: American Wartime Psychology and the Reeducation of Germany*, MA Thesis, Emory University,
4. *Germany and the Post – war world*, 1945, NORC, Denver
5. *Civil affairs guide*, 1944, *German elementary school*, War Department, Washington
6. *Education and the United Nations*, 1943. *A Report of a Joint Commission of the Council for Education in World Citizenship and the London International Assembly*, American Council on Public Affairs, Washington
7. Ergang, R., 1943, *Subjugate or Conciliate Germany?*, *Current History*, v. 3/18, p. 469-473
8. Ergang, R., 1943, *Reeducating the Germans*, *Current History*, Vol. 4, No., pp. 326-330
9. Evans, F., 1945, *The Re-education of Germany*, *The political quarterly*, v.16/1, pp. 21-30
10. Foerster, F., 1945, *Some Statements in Regard to German Political Re-Education*, *The Journal of Educational Sociology*, v. 18/8, 497 - 501
11. Goldman, A., 1979, *Germans and Nazis: The Controversy over 'Vansittartism' in Britain during the Second World War*, : *Journal of Contemporary History* , Vol. 14, No. 1, pp. 155-191
12. Jürgensen, K., 1983, *British occupation policy after 1945 and the problem of "Reeducating Germany"*, *History*, Vol. 68, No. 223, pp. 225-244
13. Katz, J., 1944, *Germany Can Be Re-educated*, *The American Scholar*, Vol. 13, No. 3, pp. 309-321
14. Kotchnig , W., M., 1943, *Slaves Need No Leaders* . New York. Oxford University Press
15. Liddell, H., 1948, *Education in Occupied Germany: A Field Study*, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 24, No. 1, pp. 30-62
16. McNeill, W., H., 1989, *Arnold J. Toynbee. A biography*, Oxford University Press
17. Morgan, P., L., 1944, *Treatment of Germany after the war*, Washington
18. *Must Re-educate Axis after war*, 1943, *The Deseret News*, February, 12
19. Phillips, D., 1986, *War-Time Planning for the 'Re-Education' of Germany:*

- Professor E. R. Dodds and the German Universities, *Oxford Review of Education*, Vol. 12, No. 2, pp. 195-208
20. Phillips, D., 2019, Dodds and educational policy for a defeated Germany, in: Stray, C., Pelling, C., and Harrison, S. (ed.), *Rediscovering E. R. Dodds. Scholarship, education, poetry and the paranormal*, Oxford University Press, 244-263
 21. Quillen, I., J., 1944, Education for World Citizenship, *The Annals of the American Academy of political and social science*, v. 235, p. 122-127
 22. Reeducation of Germans held hopeless, 1944, *The Deseret News*, November 16
 23. Riechter, W., 1945, *Re-educating Germany*, University of Chicago Press
 24. Schüddekopf, O., 1967, History teaching and history textbook revision, Council of Europe, Strasbourg
 25. The conditions of constructive peace, 1944, National Peace Council, London
 26. The Re-educating Germany, 1943, *Lewiston Morning Tribune*, June 6
 27. Thompson, D., 1943, Irony in the proposals to educate the Axis, *Pittsburgh Post-Gazette*, April 13
 28. Thompson, D., 1945, On the record, *The Windsor daily star*, February 7
 29. Ulich, R., 1944, The problem of German reeducation, *Social Research*, v. 11/2, Johns Hopkins University Press, 152-167
 30. Vansittart, R., 1941, *Black Record: Germans Past and Present*, Times of India, Bombay, Hamish Hamilton, London
 31. Vansittart, R., 1944, *Black Record: Germans Past, Present and Future*, Avon Best company, New York
 32. What shall be done about Germany after the war, 1944, EM 10, Roundtable
 33. Wolf, A., 1944, *Higher education in Nazi Germany or education for World – conquest*, Methuen and Co. Ltd, London
 34. *Your steak in the Peace*, 1943, Commission to study the Organization of Peace, New York
 35. Ziemer, G., 1943, *Rehabilitating Fascist Youth*, *The Public Opinion Quarterly*, Vol. 7, No. 4, pp. 583-591